

ЧИНИОЦИ И МЕХАНИЗМИ ОЧУВАЊА И АФИРМАЦИЈЕ СРПСКЕ СТРАТЕШКЕ КУЛТУРЕ

Душан Кесић*

Достављен: 19. 03. 2020

Језик рада: Српски

Прихваћен: 09. 10. 2020

Тип рада: Оригинални научни рад

DOI број: 10.5937/vojdela2004050K

У раду се разматра питање очувања и афирмације српске стратешке културе са циљем да се идентификују неки од кључних чинилаца и механизма који утичу на њену артикулацију. Како национална култура представља ширу идеациону основу стратешке културе, на примеру српског народа указано је на поједине чиниоце националне културе (литерарно наслеђе, историју и географију) који одређују приступ питањима употребе силе и рата. У фокусу овог рада налази се питање афирмације српске стратешке културе посредством друштвених институција, које, с обзиром на своју друштвену улогу, имају највећи утицај на пренос знања о чиниоцима стратешке културе. У односу на разнородне друштвене институције које утичу на образовање и понашање појединаца, издвојене су образовне и медијске институције као кључни друштвени субјекти који утичу на очување и афирмацију стратешке културе. Разматрање улоге ових институција укључује и представљање резултата истраживања о стању безбедносне културе код младих у Републици Србији. Значај овог истраживања проистиче из чињенице да, поред осталог, пружа увид у ставове средњошколаца о доприносу образовних и медијских институција у спознаји безбедносне проблематике.

Кључне речи: *стратешка култура, национална култура, српска стратешка култура*

Увод

Увођење културалне перспективе у науку међународних односа наступа крајем 70-их година 20. века, као исход критике тада доминантног теоријског приступа у анализи нуклеарне доктрине Совјета и Американаца, оличеног

* Докторанд, Универзитет у Београду, Факултет безбедности, dusankesic9@gmail.com

у теорији игара. Апстрактној и акултуралној перспективи теорије игара Џек Снајдер (*Jack L. Snyder*) супротставља концепт „стратешке културе” (*strategic culture*). Овај концепт заснива се на схватању да се стратешко мишљење, а тиме и војне доктрине држава темеље на историјским, организационим и политичким факторима који представљају исход специфичних околности развоја једне државе.¹ Сходно томе, Снајдер је сматрао да обе суперсиле поседују јединствен приступ формулацији стратегије, утемељен на културалним особеностима. То потврђује и његова теза да „ни совјетски ни амерички стратези нису акултурални и без предрасуда теоретичари игара”.² Ова културална перспектива међународних односа није одмах заживела у науци, већ је своје „сазревање” доживљавала на маргинама академског дискурса, потиснута превасходно нео-реалистичком визијом међународне политике.³ Тек са успоном социјалног конструктивизма овај концепт доспева у средиште академског дискурса науке о међународним односима. Алистер Џонстон (*Alastair Ian Johnston*) наводи да се конструктивистичка перспектива стратешке културе супротставља аисторијским и тзв. „објективним” варијаблама, у виду материјалних капацитета и технологије. Ове варијабле уживају секундарни значај, примат се придаје начину њихове перцепције која је одређена „сочивима” стратешке културе.⁴

Полазећи од тога да национална култура представља ширу идеациону основу стратешке културе, на примеру српског народа указано је на поједине чиниоце националне културе (литерарно наслеђе, историју и географију) који одређују приступ питањима употребе силе и рата. Идентификовање и анализа ових чиниоца омогућава сагледавање начина на који национална култура „култивише” стратешко мишљење и деловање српског народа. У фокусу овог рада јесте питање очувања и афирмације српске стратешке културе посредством друштвених институција, које, с обзиром на своју друштвену улогу, имају највећи утицај на пренос знања о чиниоцима стратешке културе. У односу на разноврне друштвене институције које утичу на образовање и понашање појединаца, издвојене су образовне и медијске институције као кључни друштвени субјекти који утичу на очување и афирмацију стратешке културе.

¹ Jack L. Snyder, *The Soviet Strategic Culture. Implications for Limited Nuclear Operations*. RAND CORP, Vol. 2154. No. AF, 1977.

² Ibid., p. 6.

³ Кенет Волц (*Kenneth Waltz*) посматра све државе као функционално сличне, јер примарно теже опстанку. Кључна разлика коју он идентификује међу њима тиче се количине моћи којом свака од њих располаже у оквиру система дистрибуције моћи. Наиме, Волц тврди да се структура система мења са променом дистрибуције моћи међу јединицама система. Тиме он идентификује дистрибуцију моћи као кључну варијаблу која детерминише међународну политику. За њега равнотежа моћи представља кључни образац међународне политике, који своје исходиште налази у тежњи свих држава ка остваривању безбедности. У складу са такви поставкама, међународна политика је детерминисана искључиво материјалним капацитетима држава, што у потпуности искључује значај културалних варијабли. Видети: Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*. Addison-Wesley Publishing Company, Boston, 1979.

⁴ Alastair Ian Johnston, „Thinking about strategic culture.” *International security*, Vol. 19, No. 4, 1995b.

Стратешка култура

Као што је наведено, утемељење концепта стратешке културе везује се за Снајдеров покушај да укаже на разлике у приступу нуклеарној доктрини иманентне Американцима и Совјетима. Снајдер оспорава тада доминантно становиште познато као „технолошки детерминизам”, чији заговорници тврде да карактеристике нуклеарног наоружања условљавају истоветан приступ питању његове употребе.⁵ Насупрот томе, он истиче да специфичне околности и фактори развоја сваке нације узрокују разлике у креирању нуклеарне доктрине. Сматрао је да је совјетско стратешко мишљење одређено специфичним историјским и политичким околностима, које су обликовале оквир и перспективу анализе спољнополитичких питања.⁶ Та перспектива са које државе приступају спољној политици одржава стратешку културу. Овај концепт рефлектује утицај културалних елемената на подручје перцепције, мишљења и деловања у односу на претње националној безбедности.

У одређењу концепта стратешке културе Снајдер наводи да „стратешка култура може бити дефинисана као укупан скуп идеја, условљених емоционалних одговора и образаца свакодневног понашања које су чланови националне стратешке заједнице акумулирали кроз обуку или имитацију и које деле међусобно у односу на нуклеарну стратегију”.⁷ Дакле, фокус је на целини ставова и схватања који наводе и ограничавају мисао о стратешким питањима, утичу на начин њиховог формулисања и постављају дискурс и концептуалне параметре „стратешке дебате”. Према Снајдеру, спољнополитичка питања и проблеми не бивају анализирани објективно, већ се процењују кроз „прецептуална сочива” стратешке културе.⁸ Полазећи од интелектуалне историје совјетске стратешке мисли и осећаја за политички и организациони контекст одбрамбеног одлучивања, Снајдер сматра да то пружа основу за разматрање совјетских ставова по питању нуклеарног наоружања.⁹ По њему, специфични фактори под чијим утицајем се одвијао развој једне нације битно обликују њено стратешко мишљење и деловање. Јединствене историјске, политичке и културолошке околности граде одређену перспективу спољне политике (стратешку културу), рефлектујући вредности националне културе на поље стратешког мишљења. Као носилац стратешке културе јавља се нација, чија култура представља темељну идеациону основу за анализу спољнополитичких процеса и догађаја.

Након што је Снајдер увео концепт стратешке културе у науку међународних односа, уследио је период све интензивније академске дискусије међу представницима ове научне дисциплине у настојању да се прецизира његов садржај. Алистер Џонстон поделио је концептуализацију стратешке културе у „три

⁵ Jack L. Snyder, *op. cit.*

⁶ *Ibid.*, p. 7.

⁷ *Ibid.*, p. 9.

⁸ *Ibid.*, p. 8.

⁹ *Ibid.*, p. 8.

генерације” аутора. Прва генерација обухвата крај 70-их година 20. века и везује се за Снајдера и хладноратовски нуклеарни ривалитет Совјета и Американаца. Друга генерација настаје средином 80-их и такође је усмерена на суперсиле, али из грамшијевске перспективе. У фокусу ове генерације налазе се политичко-војне елите и њихова инструментализација стратешке културе у сврху достизања сопствених интереса. И, на крају, трећа генерација настаје 90-их година, а утемељена је на позитивистичком приступу који има за циљ да се успостави јасна узрочно-последична веза између стратешке културе и понашања.¹⁰

Иако је Снајдер сковао термин „стратешка култура” он не заузима централну улогу у приступу прве генерације аутора. Као утемељивач приступа ове генерације јавља се Колин Греј (*Colin S. Gray*). Његова теза да стратешка култура омогућава контекст за разумевање понашања (стратегије) пре него непосредан узрок, кључна је поставка приступа прве генерације.¹¹ У одређењу концепта Греј истиче: „Стратешка култура састоји се од социјално конструисаних и пренетих претпоставки, навика, традиције, и преферираних метода деловања – то јест, понашања – који су мање или више специфични за одређену географски засновану безбедносну заједницу”.¹² Према Греју, концепт стратешке културе подразумева да различите „безбедносне заједнице” (нације) мисле и делују другачије на стратешком плану, док значај националне културе проистиче из тога што она представља извор моралних фактора који се непосредно односе на природу и карактер рата.¹³ Аналогно Снајдеровом и Грејевом поимању стратешке културе, Кери Лонгхурст (*Kerry Longhurst*) истиче да овај концепт представља „карактеристичан скуп веровања, ставова и пракси у односу на употребу силе, који су неговани од стране колектива и настају постепено током времена, кроз јединствен историјски процес”.¹⁴ Иако наводи да стратешка култура одражава приступ „колектива” (нације) у односу на употребу силе, Лонгхурст издваја политичко-војне елите као кључне носиоце стратешке културе. Стога сматра да је у анализи стратешке културе неопходно фокусирати се на елите, док се јавност посматра као шири „контекстуални миље”.¹⁵

Утемељивач приступа треће генерације Алистер Џонстон овом концепту приступа кроз призму позитивизма, са циљем да успостави узрочно-последичну везу између стратешке културе (независне варијабле) и понашања (зависне варијабле). Он наводи да исходиште стратешке културе чини национална култура, посебно

¹⁰ Alisatir I. Johnston, *Cultural realism: Strategic culture and grand strategy in Chinese history*, Princeton University Press, Princeton, 1995.

¹¹ Colin S. Gray, „Strategic culture as context: the first generation of theory strikes back”, *Review of international studies*, Vol. 25, No. 1, 1999.

¹² Colin S. Gray, *Nuclear strategy and national style*, Hamilton Press, Maryland, 1986, p. 28.

¹³ Gray, Colin S. „Out of the wilderness: Prime time for strategic culture” in: Johnson, Jeannie L., Kerry M. Kartchner, and Jeffrey A. Larsen. *Strategic Culture and Weapons of Mass Destruction*. Palgrave Macmillan, New York, 2009.

¹⁴ Kerry Longhurst, *Germany and the use of force*, Manchester University Press, 2018, p. 17.

¹⁵ *Ibid.*, p. 21.

апострофирајући значај филозофског и литерарног наслеђа једне нације у обликовању њених „стратешких преференција”.¹⁶ Џонстон наводи: „стратешка култура је интегрисани ‘систем симбола’ (нпр. аргументација, структуре, језици, аналогije, метафоре) који делује на успостављање свеprisутних и дуготрајних стратешких преференција формулисањем концепата улоге и ефикасности војне силе у међу-државним политичким питањима и обавија ове концепције са таквом ауром чињеничности да стратешке преференције изгледају јединствено реалистичне и ефикасне”.¹⁷ Када је реч о „објекту анализе” приликом идентификовања стратешке културе, Џонстон истиче да је неопходно обратити пажњу на „доносиоце одлука” (*decision-makers*), односно „стратете, војне лидере и елиту националне безбедности.”¹⁸

Претходно наведена становишта указују на чињеницу да стратешка култура своје исходиште налази у националној култури (историји, географији, религији, литерарном наслеђу, филозофији, итд.) једне нације. Ова веза подразумева да стратешка култура рефлектује фундаменталне вредности националног идентитета на поље спољнополитичког деловања. Услед тога, очување и афирмација стратешке културе која ће рефлектовати темељне интересе и вредности једне нације јавља се као фундаментални предуслов остваривања националне безбедности. Као носилац стратешке културе идентификована је друштвена заједница (нација). Међутим, приликом истраживања стратешке културе аутори углавном дају предност анализи друштвених елита (политичких и војних) у односу на јавност. У складу са предметом овог рада, који се састоји у разматрању артикулације српске стратешке културе, неопходно је идентификовати кључне чиниоце националне културе који се тичу безбедносне проблематике, као и механизме којима се може остварити њихово „култивисање” у друштвеној заједници.

Друштвене институције као механизам артикулације стратешке културе

Како већина поменутих аутора у својим становиштима истиче националну културу као исходиште стратешке културе, неопходно је конкретизовати питање артикулације потоње културе из њене шире идеационе основе. Када је реч

¹⁶ Alastair Iain Johnston, „Thinking about strategic culture.” *International security*, Vol. 19, No. 4, 1995a.

¹⁷ *Ibid.*, p. 15.

¹⁸ Према Џонстону, стратешка култура као „систем симбола” састоји се од основних претпоставки о уређености међународног окружења, тачније, о схватању улоге рата у људским односима. Овај сегмент стратешке културе тиче се претпоставке о рату као инхерентној карактеристици међудржавних односа или феномену који је могуће превазићи путем сарадње. Затим, стратешку културу чине и претпоставке које се тичу природе других држава, који се поимају као пријатељ или непријатељ. И, на крају, последњи сегмент стратешке културе, према Џонстону, тиче се легитимности употребе силе као средства спољнополитичке делатности. Ова три елемента заједно чине централну парадигму стратешке културе. Видети: Alastair Iain Johnston, „Thinking about strategic culture.” *International security*, Vol. 19, No. 4, 1995.

о националној култури, Хофстеде (*Geert Hofstede*) дефинише националну културу као „ментално програмирање: образац мишљења, осећања и деловања које свака особа стекне у детињству и примењује кроз читав живот”. Према Јанићијевићу „национална култура може се дефинисати као скуп претпоставки, веровања и вредности које деле припадници једне националне заједнице и који битно одређују њихово разумевање света, као и понашање у њему”. Из наведених дефиниција проистиче став да национална култура подразумева обликовање појединаца тако што наведена веровања, перцепције и вредности утичу на обликовање односа у оквиру заједнице, истовремено артикулишући потребу за њиховом формализацијом кроз правни систем. Национална култура поставља оквир и даје смернице приликом разматрања питања безбедности, његове концептуализације и операционализације.

Ауторка Џени Џонсон (*Jeannie L. Johnson*) указује да стратешку културу одређују они чиниоци националне културе који се односе на област „безбедносне политике”. Она издваја четири варијабле националне културе које утичу на безбедносну проблематику. Реч је о идентитету (самосвојности), вредностима, правилима и светоназору (погледу на свет). Џонсонова наводи да идентитет обухвата начин на који нација себе доживљава и свој (национални) карактер, као и своје регионалне и глобалне улоге. Вредности се тичу материјалних и/или идеационих фактора који су одабрани у односу на друге факторе процесом анализе трошкова и користи, док се правила односе на прихватљиве и очекиване моделе понашања. И, на крају, светоназор обухвата поглед на свет креиран посредством веровања (истинитих или погрешних) и искустава или недостатка искустава. У изворе стратешке културе, према Џени Џонсон, сврстава се широк спектар чинилаца националне културе (географија, историја, религија, интеракција са другим нацијама, природни ресурси, итд.). Сви ови елементи чине основу претходно наведених варијабли које утичу на безбедносну политику нације.¹⁹ Дакле, наведене варијабле рефлектују утицај чинилаца националне културе на приступ спољној политици. Тако креиран приступ спољној политици, прожет културним особеностима нације, одржава њену стратешку културу.

У погледу утицаја културе на понашање Питер Казанштајн (*Peter Katzenstein*) истиче да културно окружење обликује стање идентитета, а оно заузврат утиче на понашање. Такође, он сматра да је безбедносно окружење део културалног и институционалног окружења, а не искључиво материјалног окружења.²⁰ Суштински, Казанштајн указује на социјалну конструкцију безбедности, која бива сагледавана кроз призму културалног. Национална култура као главна детерминанта националног идентитета, одређује спектар вредности које чине основу опстанка и развоја друштвене заједнице. Услед тога, дате вредности бивају препознате као фунда-

¹⁹ Jeannie L. Johnson, „Strategic culture: Refining the theoretical construct.” *Defense Threat Reduction Agency Advanced Systems and Concepts Office*, 2006.

²⁰ Peter J. Katzenstein, *The culture of national security: Norms and identity in world politics*, Columbia University Press, New York, 1996.

ментални интерес друштвене заједнице, чиме се понашање појединаца и целокупне заједнице усмерава ка њиховом „култивисању”. Како национална култура представља извориште стратешке културе, развој националне свести о темељним културним вредностима јавља се као један од фундаменталних предуслова њеног очувања и афирмације. Спознаја вредности које чине „језгро” идентитета омогућава развој свести чланова нације о потреби и средствима њихове заштите.

Неговање националне културе подразумева делатност различитих друштвених институција, које синергијски, али на различите начине, свака у свом домену, доприносе развоју (само)свести народа. Како наводи Станаревићева, „свака култура развија институције за васпитање и образовање које члановима групе/друштва преносе знања важна за развој, очување и опстанак те групе.” Према Станаревићевој, институције које утичу на образовање и понашање појединца у кључним областима друштвеног живота су: а) породица и мрежа друштвених односа за спровођење репродукције и социјализације; б) институције у области образовања и обуке које треба да обезбеде пренос и неговање знања, способности и специјализованих вештина; в) институције у области тржишта рада и привреде које треба да обезбеде производњу и дистрибуцију робе и услуга; г) институције у области владавине права, политике које треба да обезбеде одржавање друштвеног реда и стабилности и, на крају, културне, медијске и верске институције, које треба да обезбеде развој контекста значења, вредносних оријентација и симболичких кодова.²¹ У односу на бројне институције које утичу на образовање и понашање појединаца, у контексту артикулације стратешке културе, биће приказана улога образовних и медијских институција. Њихов одабир заснива се на аргументацији да оне уживају примарни значај у креирању знања и развоју свести о питањима која спадају у домен стратешке културе.

Очување и афирмација стратешке културе кроз систем образовања

Образовањем се развија и јача систем вредности и обичаја које једно друштво настоји да промовише у свим приликама. Према Станаревићевој они даље утичу на избор садржаја којима ће дати предност у преносу знања и средствима која ће користити да би остварили те циљеве. У том смислу, национални систем образовања представља један од кључних фактора у развоју безбедности.²² Образовање има важну улогу информисања и формирања деце и младих, као активних чланова заједнице у којој живе, чему треба да допринесу сви наставни предмети и целокупан васпитно-образовни процес. Наставни предмети који су носиоци националних обележја јесу матерњи језик и књижевност, историја, географија, али и предмети посвећени културном стваралаштву

²¹ Svetlana Stanarević, *Koncept bezbednosne kulture i pretpostavke njegovog razvoja*, op. cit. p. 308.

²² Svetlana Stanarević, *Koncept bezbednosne kulture i pretpostavke njegovog razvoja*, op. cit. p. 295.

одређене националне заједнице. „Ови наставни предмети пружају основна са знања о култури народа којем се припада, његовој историји и географским обележјима територије на којој се живи, али и знања о другим народима и културама”. Поред упознавања културних посебности сопствене националне заједнице, пожељно је да ови предмети усмеравају ученике на разумевање и поштовање других народа, креирајући на тај начин толеранцију разлика проистеклих из другачије друштвене средине.²³ Како наведени предмети омогућавају спознају националне културе, то имплицира да је посредством њих могуће симултано артикулисати стратешку културу. Ипак, да би се овај циљ остварио неопходно је да садржаји обухваћени овим предметима имају одговарајућу безбедносну димензију. Тачније, неопходно је да ови предмети, сваки у свом домену, пруже најосновнија знања која се тичу безбедносне проблематике.

С обзиром на значај који уживају у креирању свести о културним особеностима, наставни предмети матерњи језик и књижевност, историја и географија биће анализирани у контексту наставних садржаја којима се утиче на развој српске стратешке културе. Матерњи језик и књижевност, као наставни предмет, треба да укаже на јединствен језик и писмо, као и свеукупно литерарно наслеђе српског народа. Књижевност једног народа представља низ сведочења, која казују о важним историјским догађајима, култури, традицији и менталитету једног народа. Јован Деретић истиче да народне песме чине централни сегмент српске усмене књижевности; оне су најбројније и најпотпуније изражавају дух и карактер народа.²⁴ У контексту стратешке културе посебно су значајни литерарни текстови који сведоче о одређеним историјским догађајима, личностима и доминантним мотивима српског народа у прошлости. У такве књижевне текстове сврстава се широк опус епске народне и уметничке поезије. Како истиче Деретић, епика у изворном смислу обухвата наративна дела у стиху која се баве озбиљним темама, певају о херојима, полубожанским или божанским лицима од којих зависи судбина племена, народа или људског рода. Српска усмена епика обухвата период од владавине династије Немањића до ослободилачких ратова у XIX веку.²⁵ У том смислу, српска народна епска песма обухвата широк историјски период од утемељења средњовековне феудалне државе све до савремене историје Србије. Управо та историјска димензија српске епике чини је есенцијалном за развој стратешке културе, јер она подразумева приповедање о херојству и слави српских владара и других историјских личности. Деретић наводи да се „херојско доба” у српској епици не ограничава на период владавине цара Душана и Косовске битке, већ обухвата различите епохе српске историје, па целокупна епика представља сведочење о јуначкој историји српског народа. Косовска битка је централни догађај српске епске историје, док се хришћанска компонента јавља као интегрални део српске историје у епским песмама.²⁶

²³ Ibid., pp. 302-303.

²⁴ Jovan Deretić, *Istorija srpske književnosti*, Prosveta, Beograd, 2004.

²⁵ Jovan Deretić, *Srpska narodna epika*. Filip Višnjić, Beograd, 2000.

²⁶ Ibid., p. 45.

Доминантне теме и мотиви српске епике обухватају подвиге јунака и самог народа, као и идеале правде и слободе заједно са хришћанским елементима. Захваљујући својој историјској димензији, српска епика представља један од кључних чинилаца националне културе и идентитета српског народа. Мотиви којима су прожети различити циклуси епске поезије јесу херојство, правда и солидарност српског народа у борби за очување свог идентитета и ослобађање од завојевача. Ови идеали укоренењени у епској поезији представљају важан сегмент националног идентитета, који се рефлектује на приступ спољнополитичкој пракси у смислу одређења улоге силе и рата. Према томе, стратешка култура српског народа почива на дубоко укоренењеном веровању да се отпор и примена силе сматра легитимним средством у односу са другим државама које имају освајачке или било које друге агресивне намере. Централни мотив епске поезије који чини основу идентитета српског народа јесте мотив херојског страдања и жртве зарад одбране слободе. Овај мотив изворно се везује за Косовску битку, а своју реafirмацију налази и кроз потоње историјске епохе и догађаје. Солидарност и јединство народа у тешким временима указују на снажну вољу за ослобађањем од потчињености завојевачима и исконску тежњу за слободом. Дакле, епска поезија као есенцијални елемент националног идентитета српског народа артикулише мотиве херојства, жртве, правде и слободе као идеациону основу стратешке културе.

Поред епске поезије, значајну улогу у јачању националне свести и идентитета има лирска народна и уметничка поезија. Како наводи Деретић, током 17. века развила се „учена или школска поезија”. Поред песама које славе историјске личности, или се односе на религиозно-моралне теме, најзначајније место заузимају родољубиве песме. Ову врсту лирске уметничке поезије одликује снажно историјско осећање; српски песници настоје да укажу на то да Срби нису народ без историје. Најпознатије и највредније родољубиве песме настају под окриљем романтизма. Тада стварају Бранко Радичевића, Јован Јовановић Змај, Ђура Јакшић и Лаза Костић. Затим, друго „златно доба” родољубиве поезије наступа током модерне, када стварају Лаза Костић, Алекса Шантић, Јован Дучић и Милутин Бојић.²⁷ Ова врста лирске поезије одише осећањима поноса, љубави и емпатије према српском народу и његовој историји борбе и страдања, чиме се реafirмишу теме и мотиви епске поезије. Управо ова врста лирске поезије, и капитална дела наведених аутора, имају есенцијалну улогу у развоју родољубља и патриотизма. Из перспективе стратешке културе, ова врста лирске поезије обилује темама и мотивима аналогним епској поезији, што значи да на идеационом плану обликује колективну свест о борби и ратовању као светим дужностима у случају угрожености отаџбине. Славећи жртву и страдање српског народа, родољубива поезија поставља идеале херојства и слободе као фундамент српске стратешке културе.

Поред матерњег језика и књижевности, наставни предмети историја и географија имају важну улогу у развоју стратешке културе једног народа. Њихова улога заснива се на пружању знања о позицији свог народа у различитим историјским

²⁷ Jovan Deretić, Jovan. *Istorija srpske književnosti*, Prosveta, Beograd, 2004.

епохама у односу на друге државе и историјске догађаје. У том смислу, наставни предмет географија требало би да пружи основна знања у вези са географским карактеристикама српске државе, али и карактеристикама територија других народа у непосредном или даљем суседству. Миломир Степић истиче да је „за српску стратешку културу, нарочито за њене геополитичке аспекте, од прворазредног значаја вратити у свакодневни оптицај појам српске земље. Упоредо, у колективне менталне представе потребно је усадити њихове истинске размере и реперна места – планине, реке, мање области, изворне топониме, престонице, тврђаве, манастире, старе градове, археолошка налазишта, попришта важних битака, места доношења историјских одлука...”²⁸ Дакле, садржаји обухваћени овим наставним предметом који чине исходиште развоја стратешке културе јесу карактеристике државних граница, главне саобраћајне и трговинске руте, као и природни ресурси на националној територији. Такође, неопходно је да одређени делови националне територије буду посебно истакнути, због свог историјског и културног значаја за српски народ. Наставни садржаји из географије требало би да укажу на специфичности географског положаја у односу на друге географске области и целине. Поред тога, увидом у главне географске карактеристике других држава остварује се потребна перспектива за разумевање потреба и интереса других држава и чиниоца који утичу на њихово спољнополитичко мишљење и деловање. На тај начин могуће је идентификовати главне слабости и предности националне територије у њеном стратешком смислу у односу на друге државе и карактеристике њихових територија.

Поред основних знања из области географије, за развој стратешке културе значајни су и наставни садржаји из историје. Овај наставни предмет требало би да обухвати преглед целокупне историје српског народа, од успостављања средњовековне феудалне државе до данас. Наставни садржаји обухваћени овим предметом који доприносе развоју стратешке културе тичу се превасходно односа српског народа и других народа кроз различите историјске епохе. Поред средњовековне српске државе, која чини темељ српске државотворности, значајни су периоди османске окупације, период устаничке борбе, као и период поновног стицања самосталности. Из савремене историје Србије посебно су значајни периоди балканских ратова, као и Првог и Другог светског рата. Неопходно је да тадашњи односи српског и других народа буду приказани у датом историјском контексту. Борба српског народа у два светска рата на страни сила Антанте и савезничких снага указује на стратешко опредељење српског народа за отпор и борбу против моћнијих завојевача. Поред тога, велико страдање током Првог и Другог светског рата реafirмише мотиве и идеале херојства, жртве и слободе у основи српске стратешке културе. Односи са различитим народима кроз историју представљају важан оквир за сагледавање актуелних односа, с обзиром на то да се прошлост углавном јавља као услов *sine qua*

²⁸ Миломир Степић, Геополитички темељи српске стратешке културе, *Војно дело*, No. 8, 2019, p. 173.

пол у развоју актуелних односа. У том смислу, добро познавање историје омогућава спознају и анализу сопствене стратешке културе. Тиме се остварује и увид у карактеристике стратешке културе других држава и њихове позиције у односу на важне историјске догађаје.

Увид у допринос образовних институција на плану артикулације стратешке културе, као и актуелно стање њене развијености, биће остварен приказом резултата истраживања које су реализовали Бодин, Радојевић и Кесић, под називом „Стање националне безбедносне културе код младих у Републици Србији”.²⁹ Пре осврта на резултате овог истраживања, неопходно је прецизирати однос између концепата стратешке и безбедносне културе, како би се указало на то да потоња култура представља релевантан индикатор стратешке културе. У ту сврху биће коришћено одређење безбедносне културе Мариана Числарчика (*Marian Cieślarczyk*). Он повезује безбедносну и одбрамбену културу, при чему их посматра као врсту друштвене матрице, односно „образац за основне претпоставке, вредности, норме, правила, симболе и веровања која утичу на перцепцију изазова, шанси и претњи, и начин на који се осећа и размишља о безбедности, као и понашање и активности појединаца или заједнице”.³⁰ Дакле, Числарчиково одређење наглашава да основу безбедносне културе чине вредности, норме и правила, која одређују приступ питањима безбедности и усмеравају понашање појединаца и заједнице. Према томе, безбедносна култура као приступ питањима безбедности манифестује се кроз мишљење и деловање, на индивидуалном и националном нивоу. Тај национални ниво исказује аналогију са стратешком културом, јер обухвата перцепцију и деловање друштвене заједнице (нације) у односу на безбедносне претње и изазове. Са друге стране, појединачни ниво тиче се мишљења и понашања појединаца у сфери безбедности у односу на разнородне облике угрожавања безбедности. Тако одређен концепт безбедносне културе представља својеврсну операционализацију стратешке културе, јер се веровања, ставови и правила са стратешког нивоа преносе непосредно на подручје друштвене заједнице, али и појединачног живота грађана. Према томе, стратешка култура представља шири концепт који у себе интегрише безбедносну културу, која се јавља као специфична и конкретизована форма приступа безбедносној проблематици једне друштвене заједнице и њених чланова.

Тако постављена концептуална парадигма омогућава да се истраживање о стању безбедносне културе код младих у Републици Србији искористи као индикатор развијености стратешке културе. За потребе овог рада нарочито су значајни резулта-

²⁹ Истраживање пружа увид у ставове средњошколаца, узраста од 16 до 19 година, о појавама и субјектима који утичу на превенцију или угрожавање безбедности. Поред тога, истраживање је обухватило и питања која се тичу општег стања безбедности, утицаја образовања на спознају проблематике безбедности, као и начин информисања младих о питањима безбедности. Видети: Миленко М. Бодин, Кристина З. Радојевић и Душан Б. Кесић, Стање националне безбедносне културе код младих у Републици Србији, Социолошки преглед, Vol. 53, No. 2, 2019.

³⁰ Marian Cieślarczyk, *Kultura bezpieczeństwa i obronności*. Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego, 2010, p. 210.

ти истраживања који се тичу ставова младих о доприносу школе у превенцији угрожавања безбедности и спознаји безбедносне проблематике.³¹ Према ставовима средњошколаца, школе у малој мери (28%) или средње (34%) доприносе у превенцији угрожавања. Сличне ставове средњошколци деле и у односу на допринос школе у спознаји безбедносне проблематике. Највећи број испитаника изразио је став да је школовање средње (36%) или у малој мери (27%) утицало на знање о овој области.³² Поред затворених питања, упитник је садржао и једно отворено питање, намењено изношењу личних ставова, мишљења и препорука у вези са могућностима унапређења стања безбедности у Републици Србији. Поред осталог, испитаници су у одговору на ово питање предложили да се побољша образовање у области безбедности и развоја свести о питањима безбедности међу грађанима. Аутори наводе да испитаници не препознају сопствену улогу или улогу удружења грађана у унапређењу стања безбедности, што указује на релативно низак степен развијености безбедносне културе.³³ Резултати истраживања указују на аналогију ставова средњошколаца у погледу доприноса образовања на проактивном плану. Испитаници сматрају да образовни систем нема значајан утицај на спознају безбедносне проблематике, као и на превенцију угрожавања безбедности. То представља озбиљан проблем, јер се образовање јавља као есенцијални механизам артикулације стратешке културе у оквиру друштвене заједнице. Према томе, неопходно је извршити одговарајуће измене наставног програма кроз увођење предмета који ће третирати безбедносну проблематику или иновирати наставне садржаје појединих предмета темама из безбедности. Уједно, низак степен развијености безбедносне културе може се узети као поуздан индикатор стања стратешке културе. То значи да не постоји задовољавајући степен знања и разумевања сопствених карактеристика које одређују приступ употреби силе и ратовању, али ни моћи и намера других актера у спољнополитичкој арени. Један од фактора који отежава артикулацију кохерентне стратешке културе друштвене заједнице, а нарочито њених млађих нараштаја, тиче се постојања различитих уџбеника и издавача у Републици Србији. Наиме, мноштво уџбеника не гарантује квалитет, нити обезбеђује правилно (очекивано) формирање свести младих о значајним историјским догађајима и личностима српског народа.

Утицај медија на артикулацију стратешке културе

У односу на друштвене институције које утичу на образовање и понашање појединаца, поред приказа улоге институција у области образовања, у овом раду биће тематизован и утицај медијских институција. Појавом електронских медија, радија

³¹ Испитаници су своје ставове у односу на питања у упитнику изражавали на скали од 1 до 5 (1 – нимало; 2 – у малој мери; 3 – средње; 4 – у великој мери; 5 – изузетно). Видети: Миленко М. Бодин, Кристина З. Радојевић и Душан Б. Кесић, Стање националне безбедносне културе код младих у Републици Србији, Социолошки преглед, Vol. 53, No. 2, 2019.

³² Ibid., p. 634.

³³ Ibid., p.634.

и телевизије, а затим и интернета, наступила је револуција у начину информисања јавности. Значај електронских медија потврђује да они постају једни од најјачих агенса социјализације. Кенет Томпсон (*Kenneth Thompson*) наводи да они пружају младима готове моделе понашања тако што неке афирмишу а друге дезавуишу. Томпсон истиче да су некадашње бајке увелико заменили цртани филмови који садрже исте архетипске јунаке и ситуације које су некада преношене кроз бајке или приче за децу.³⁴ Према томе, улога медија у развоју безбедносне културе постаје све значајнија, па се може дискутовати о томе да уживају једнако значајну улогу као образовни систем. Оправдање такве тезе заснива се на чињеници да се велика већина људи ослања на информације добијене путем електронских медија при формирању мишљења о стању у бројним областима друштвеног живота. Са друге стране, омладина, као главна циљна група у развоју безбедносне културе, доминантно се информише путем интернета.³⁵ Стив Чибнејл (*Steve Chibnall*) истиче да медији представљају централни извор сазнања људи; они имају моћ да креирају проблеме и дефинишу границе расправа. Њихов утицај на мишљење и ставове људи не испољава се на директан начин, већ се стварањем нових ставова и изменом старих утиче на постепену измену у начину мишљења. Медији обезбеђују интерпретацију, симболе идентификације, колективне вредности и митове који су способни да надмаше културне границе у друштвима.³⁶ Дакле, они имају способност да креирају јавно мњење, што их чини и пресудним фактором у развоју свести, знања и вредности који спадају у домен стратешке културе.

Управо та „моћ” медија да креирају јавно мњење чини их погодним субјектом за развој стратешке културе. Као и на примеру образовног система, развој стратешке културе путем медија мора бити усмерен на презентацију садржаја којима се подстиче упознавање јавности са сопственом историјом, традицијом и културом, али и карактеристикама других народа. Станаревићева наводи да садржаји националне културе преко медија треба да се представљају на начин који доприноси њеној промоцији и развоју трансфером акумулираних знања и вредности. Такође, сматра да „средствима масовних комуникација управљају менаџери одређених профила и са посебним стручним знањима, али који у сваком тренутку морају бити свесни ... потребе да обогате своје програме, рубрике и сајтове образовним садржајима који шаљу поруке мира, толеранције, поштовања и уважавања других и другачијих, упозорења о ономе што може да повреди, разболи, манипулише или 'заведе'”.³⁷ Промоција вредности националне културе посред-

³⁴ Kenet Thompson, *Moralna panika*, Clio, Beograd, 2003.

³⁵ Резултати истраживања о стању националне безбедносне културе у Републици Србији из 2019. године показују да се средњошколци у највећој мери (58%) информишу о безбедносној проблематици путем интернета, а затим следи телевизија (30%) као други главни извор информација. Видети: Миленко М. Бодин, Кристина З. Радојевић и Душан Кесић, Стање националне безбедносне културе код младих у Републици Србији, *Социолошки преглед*, Vol. 53, No. 2, 2019.

³⁶ Steve Chibnall, *Law and Order News: An analysis of crime reporting in the British Press*, Tavistock Publications, London, 1977.

³⁷ Svetlana Stanarević, op. cit., p. 304.

ством медија омогућава јаснију спознају сопственог идентитета и вредности које га афирмишу. У спектар тих вредности сврстава се и поимање улоге рата и силе у међудржавним односима, односно начин на који је народ кроз историју приступао спољној политици и какву улогу је рат имао у оквиру датог приступа. Упоредо с тим, неопходно је обезбедити и преглед односа са другим државама и њиховог приступа спољној политици у контексту употребе силе.

Значај медијских институција у погледу информисања о безбедносној проблематици потврђује и већ поменуто истраживање о стању безбедносне културе код младих у Републици Србији. Према резултатима истраживања, средњошколци се о безбедносној проблематици примарно информисају путем интернета (58%), док други извор информација по значају представља телевизија (30%). Такође, упитником су била обухваћена и питања о утицају медија на стање безбедности, у смислу њиховог доприноса превенцији, али и утицаја на угрожавања безбедности. Испитаници су у највећем броју (39%) идентификовали медије као субјект који изузетно утиче на угрожавања безбедности. Са друге стране, у оквиру питања о субјектима који доприносе превенцији угрожавања, средњошколци су сврстали медије у групу субјеката који имају значајан утицај. То указује на противречну улогу медија према ставовима средњошколаца у погледу утицаја на стање безбедности.³⁸ Ова противречност постаје нарочито значајна када се узме у обзир наведена чињеница да електронски медији представљају главни начин информисања за средњошколце. Према томе, неопходно је препознати значај медија у промоцији садржаја којима се подстиче развој стратешке културе. Чињеница да електронски медији представљају примарни начин информисања младих о безбедносној проблематици условљава да ови медији морају бити окосница промоције садржаја којима се креира свест и знање о питањима која спадају у домен стратешке културе.

Утицај медија на јавно мњење није искључиво користан, већ може имати и негативан ефекат на мишљење јавности о појединим друштвеним феноменима. Један од кључних проблема који се јавља на овом плану јесте одступање медија од своје фундаменталне улоге, која подразумева правовремено и истинито информисање јавности о релевантним друштвеним питањима. У спектар тих питања убрајају се и безбедносни феномени, како они актуелни, тако и они који чине део националне историје. Када је реч о актуелним безбедносним феноменима, можда најбољи пример представља феномен криминалитета. Реј Сурет (*Ray Surette*) истиче да је за већину људи главни извор информација о криминалитету „искривљена реалност” коју пружају масовни медији. Вести о криминалитету фокусирају на насилнички криминалитет, убиства силовања и нападе, док имовински криминалитет, крађе и провале, бива игнорисан.³⁹ Поред тога, Крис Грир (*Chris Greer*) наводи да један од недостатака у презентаци-

³⁸ Миленко М. Бодин, Кристина З. Радојевић и Душан Б. Кесић, Стање националне безбедносне културе код младих у Републици Србији, *op. cit.* 634.

³⁹ Ray Surette, *Media, crime, and criminal justice: Images and realities*. Brooks/Cole Publishing Company, California, 1992.

ји криминалитета јесте изостављање питања узрока, превенције или политике сузбијања.⁴⁰ Суштински, медијски приступ феномену криминалитета, али и већини других безбедносних феномена, занемарује есенцијална питања значајна за безбедност, а то су управо питања узрока, проактивног и реактивног деловања у случају остварења претње. Управо ова питања требало би да буду тематизована кроз медије како би се радило на развоју безбедносне културе грађана у односу на феномен криминалитета. Наравно, идентична пракса неопходна је и у односу на друге безбедносне феномене.

Медијски дискурс не само да је лишен садржаја који чине основу изградње безбедносне културе, него обилује вестима које утичу на креирање погрешних ставова у односу на безбедносне феномене. Таква пракса узрокује деградацију безбедносне културе, односно стратешке културе као њеног интегралног дела. На тај начин, медији доводе јавност у заблуду о стварном стању и степену угрожености једног друштва различитим претњама. Овај проблем јавља се и на примеру презентације медијских садржаја који утичу на артикулацију стратешке културе. Наиме, селективним и пристрасним одабиром чињеница о актуелним или прошлим догађајима и односима међу државама медији подстичу креирање јавног мњења које не рефлектује стварно стање ствари. Тако креирано јавно мњење почива на фрагментарним чињеницама, што представља сметњу за објективну анализу и став према конкретним догађајима. Према томе, медијски садржаји на телевизији морали би да имају недвосмислену образовну улогу, која би омогућила продубљивање или обнављање основних знања усвојених путем образовних институција. Такође, начин презентације ових садржаја морао би да буде усклађен са „духом времена” и млађим нараштајима као кључним субјектима који треба да усвоје и негују знања и вредности које рефлектују стратешку културу. Наставни предмети, матерњи језици и књижевност, историја и географија дају основне смернице за креирање медијских садржаја значајних за развој стратешке културе. Синергија образовних и медијских институција представља поуздан начин за артикулацију знања, веровања и ставова који одражавају развијену стратешку културу.

Закључна разматрања

У односу на разнородне друштвене институције које представљају механизам очувања и афирмације стратешке културе, у овом раду приказан је утицај образовних и медијских институција. Одабир ових институција и тематизација њихове улоге темељи се на чињеници да оне имају примарни значај у преносу знања и развоју свести о питањима која спадају у домен стратешке културе. Улога образовног система јесте да „култивише” младе. Наставни предмети матерњи језик и књижевност, историја и географија треба да преносе основна

⁴⁰ Chris Greer, *Sex crime and the media*, Willan, London, 2012.

знања и вредности неопходна за развој стратешке културе. На примеру ових предмета и садржаја који су њима обухваћени указано је на неке кључне чиниоце стратешке културе српског народа. Посебан значај посвећен је литерарном наслеђу, епској и лирској поезији. Централна позиција епске књижевности у култури и традицији српског народа условљава да њени доминантни мотиви чине фундамент стратешке културе. Реч је о мотивима херојства, правде и слободе, насталим на дуготрајној историји борбе српског народа за очување сопственог идентитета и ослобађање од завојевача. Према томе, стратешка култура српског народа почива на дубоко укоренењем веровању да се отпор и примена силе сматра легитимним средством у односу са другим државама које имају освајачке или било какве агресивне намере. Централни мотив епске поезије који чини „језгро” идентитета српског народа јесте мотив херојског страдања, који се изворно везује за Косовску битку, а своју реafirмацију налази и кроз потоње историјске епохе. Поред матерњег језика и књижевности, наставни предмети географија и историја такође треба да својим садржајима негују и промовишу националну културу српског народа у смеру њене „трансформације” у стратешку културу.

Приказ истраживања о стању безбедносне културе код младих у Републици Србији послужио је као погодна илустрација проблема и изазова који стоје на путу артикулацији стратешке културе. Наиме, иако су образовне институције идентификоване као кључни субјект који треба да допринесе очувању и афирмацији стратешке културе, резултати истраживања указују да оне не остварују своју улогу у довољној мери. Већина испитаника сматра да школовање у малој или средњој мери утиче на спознају безбедносне проблематике и превенцију угрожавања безбедности. Такви резултати имплицирају потребу за системском променом у приступу изградњи стратешке културе. То може бити остварено кроз измене наставног програма, увођењем предмета који се непосредно односи на ову проблематику, или иновирањем наставних садржаја појединих предмета тематиком из безбедности. Осим тога, резултати истраживања показују да електронски медији представљају главни начин информисања средњошколаца о безбедносној проблематици. Према томе, неопходно је апострофирати улогу медија у промоцији садржаја којима се подстиче развој стратешке културе.

Низак степен развијености стратешке културе у Републици Србији имплицира потребу за креирањем свеобухватног приступа овом проблему. Окосница тог приступа требало би да буде синергија институција у области образовања и медија, управо због свог доминантног утицаја на знање, мишљење и ставове младих. Потреба за афирмацијом стратешке културе проистиче из чињенице да овај концепт своје исходиште налази у националној култури, што значи да стратешка култура рефлектује вредности националног идентитета на поље спољнополитичког мишљења и деловања. Тиме се стратешка култура јавља као есенцијални предуслов остваривања националне безбедности, јер она „култивише” основне националне интересе и вредности кроз одговарући приступ спољној политици.

Литература

- [1] Бодин, Миленко М., Кристина З. Радојевић, Душан Б. Кесић, „Стање националне безбедносне културе код младих у Републици Србији”, *Социолошки преглед*, Vol. 53, No. 2, 2019.
- [2] Chibnall, Steve, *Law and Order News: An analysis of crime reporting in the British Press*, Tavistock Publications, London, 1977.
- [3] Cieślarczyk, Marian, *Kultura bezpieczeństwa i obronności*. Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego, 2010.
- [4] Colin S. Gray, „Strategic culture as context: the first generation of theory strikes back”, *Review of international studies*, Vol. 25, No. 1, 1999.
- [5] Deretić, Jovan, *Istorija srpske književnosti*, Prosveta, Beograd, 2004.
- [6] Deretić, Jovan. *Srpska narodna epika*. Filip Višnjić, Beograd, 2000.
- [7] Gray, Colin S. „Out of the wilderness: Prime time for strategic culture” in: Johnson, Jeannie L., Kerry M. Karchner, and Jeffrey A. Larsen. *Strategic Culture and Weapons of Mass Destruction*. Palgrave Macmillan, New York, 2009.
- [8] Gray, Colin S., *Nuclear strategy and national style*, Hamilton Press, Maryland, 1986.
- [9] Greer, Chris, *Sex crime and the media*, Willan, London, 2012.
- [10] Hofstede, Geert, *Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions and organizations across nations*. Sage publications, California, 2001.
- [11] Janićijević, Nebojša, *Organizaciona kultura i menadžment*. Ekonomski fakultet, Beograd, 2013.
- [12] Jeannie L. Johnson, „Strategic culture: Refining the theoretical construct.” *Defense Threat Reduction Agency Advanced Systems and Concepts Office*, 2006.
- [13] Johnston, Alastair Iain, „Thinking about strategic culture” *International security*, Vol. 19, No. 4, 1995a.
- [14] Johnston, Alastair I., *Cultural realism: Strategic culture and grand strategy in Chinese history*, Princeton University Press, Princeton, 1995b.
- [15] Katzenstein, Peter J. *The culture of national security: Norms and identity in world politics*, Columbia University Press, New York, 1996.
- [16] Longhurst, Kerry, *Germany and the use of force*, Manchester University Press, 2018, p. 17.
- [17] Piwowarski, Juliusz, „Three pillars of security culture” *Kultura Bezpieczeństwa, Nauka-Praktyka-Refleksje*, Vol. 30, 2018.
- [18] Snyder, Jack L., *The Soviet Strategic Culture. Implications for Limited Nuclear Operations*. RAND CORP, Vol. 2154. No. AF, 1977.
- [19] Stanarević, Svetlana *Koncept bezbednosne kulture i pretpostavke njegovog razvoja (doktorska disertacija)*, Fakultet bezbednosti, Beograd, 2012, p. 32.
- [20] Степић, Миломир, „Геополитички темељи српске стратешке културе”, *Војно дело*, No. 8, 2019.
- [21] Surette, Ray, *Media, crime, and criminal justice: Images and realities*. Brooks/Cole Publishing Company, California, 1992.
- [22] Tompson, Kenet, *Moralna panika*, Clio, Beograd, 2003.
- [23] Waltz, Kenneth, *Theory of International Politics*. Addison-Wesley Publishing Company, Boston, 1979.

The Factors and Mechanisms of Preservation and Affirmation of the Serbian Strategic Culture

The paper discusses the issue of preservation and affirmation of the Serbian strategic culture with the aim of identifying some of the key factors and mechanisms that influence its articulation. As national culture represents a broader ideational basis of strategic culture, the case of the Serbian nation points to certain factors of national culture (literary heritage, history and geography) that determine the access to the issues of the use of force and war. When it comes to social institutions that have an impact on the education and behavior of individuals, and thus on preservation and affirmation of strategic culture, according to the criterion of contribution in this field, educational and media institutions are the most important. Therefore, the subject of this paper consists of presenting the way of articulating these factors of the Serbian strategic culture through educational and media institutions. The consideration of the role of these institutions also includes the presentation of the results of the research on the state of security culture among young people in the Republic of Serbia. The significance of this research stems from the fact that, among other things, it provides insights into the attitudes of high school students regarding the contributions of educational and media institutions in understanding security issues.

Key words: strategic culture, national culture, Serbian strategic culture